

อุทิศนา

จักรธรรมะมาลัย	จะหมั่นทำทั้งชาติตรี
แผ่ธรรมะรังษี	ตามพระพุทธทรงประสงค์ ฯ
มั่นหมายจะเสริมศาสน์	สถาปนโลกให้อยู่ยง
ปลอดภัยพินาศ, คง	เป็นโลกศุขสถาพร ฯ
หากแล้งพระธรรมญาณ	อันธพาลกลีบร
จะครองโลกเป็นอากร	ให้เลวลูสู่เดรัจฉาน ฯ
จะทุกข์ทนทั้งคืนวัน	พิฆาตกันบมีประมาณ
ด้วยเหตุอหังการ	เข้าครองโลกวิโยคธรรม ฯ
บรรษัทพระพุทธองค์	จึงประสงค์ประกอบกรรม
ตามแนวพระธรรมนำ	ให้โลกผองผ่องพ้นภัย ฯ
เผยแผ่พระธรรมทาน	ให้ไพศาลพิชิตชัย
แปดหมื่นสี่พันนัย	อุทิศทั่วทั้งชาติตรี ฯ

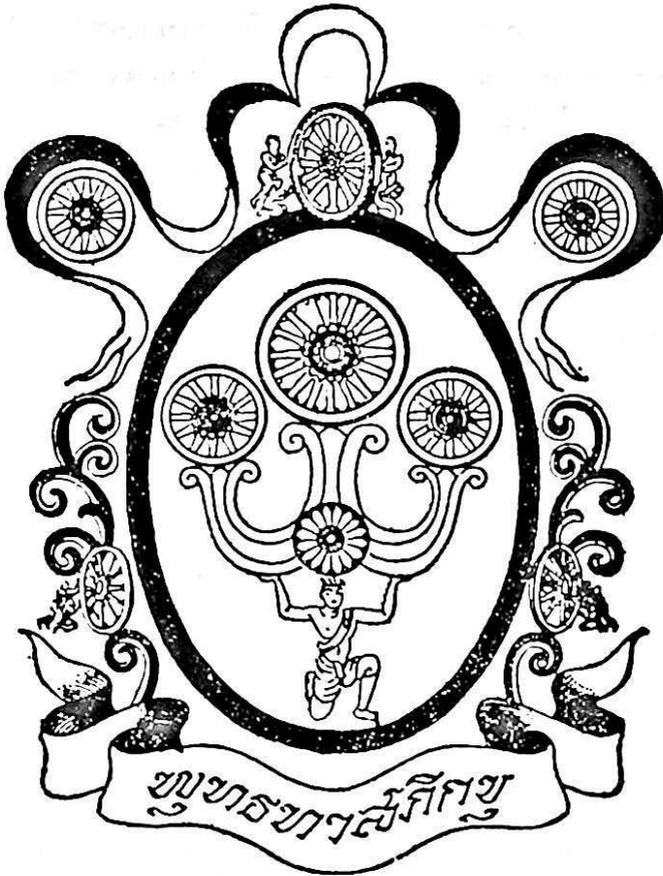
พ.ท.

๒๕๒๓

สุดยอดของความถูกต้อง คือ นิพพาน

[ชุดหมอนล้อ อันดับ ๖๒]

ศรัทธาบริจาต

ของ

คณะศิษย์ชาวอำเภอตะกั่วป่าและสหายน

๒๗ พฤษภาคม ๒๕๓๖

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๕,๐๐๐ เล่ม

คำขอร้อง ของ พุทธทาส

๕

อยู่เรื่อยเรื่อย	ไปก่อน	อย่าเพื่อตาย
ยังไม่ตาย	ได้เป็นญาติ	พระศาสนา
เพื่อนมนุษย์	ทั่วไป	ในโลกา
ได้ไปมา	รู้จักธรรม	นำกมล
เพื่อโลกนี้	มีพระธรรม	นำชีวิต
เย็นสนิท	มีประโยชน์	โสดกนิล
ยังอยู่กัน	ไปได้	ให้เป็นคน
ไม่สัปรดณ	ไปเป็นสัตว์	แล้วกัดกัน
การเศรษฐกิจ	การเมือง	การสังคม
ยังทับถม	เป็นปัญหา	แสนมหัศจรรย์
ให้พุทธธรรม	นำทาง	อย่างปางบรรพ์
ได้ช่วยกัน	อย่าให้โลก	เป็นโกรกไฟ
ต่างประเทศ	ในประเทศ	ได้ประจักษ์
ได้มีใจ	ร่วมรัก	เป็นหลักใหญ่
เป็นประเทศ	เดียวกัน	สัมพันธ์ไป
ไม่มีใคร	อันธพาล	ตำราญา
นี้แหละหนา	พวกพ้อง	พี่น้องเรา
อย่าใจเบา	เห็นแก่ตัว	มัวัดัดหา
อุปาทาน	มิดมิด	ปิดลูกตา
อหังการ	มมังการ	พาวอดวาย
อย่าเพื่อตาย	เสียก่อนตาย	ไว้ช่วยกัน
ได้ผูกพัน	เป็นญาติ	ไม่ขาดสาย
ให้โลกเย็น	เป็นประโยชน์	ไม่ต้องตาย
เพราะเหตุนี้	บรมธรรม	นำโลกเรา

พุทธทาส

อตุถิ ภิกขเว ตทายตน์ ขตุถ
เนว ปจวี น อาโป น เตโซ น
วาโย น อากาसानญจายตน์ น
วิญญาณญจายตน์ น อากิลจลญายตน์
น เนวสญญานาสญญายตน์ นายํ โลโก
น ปโรโลกิ น อุโลกิ จนุทิมสุริยา
ตมहि ภิกขเว เนว อากตี วทามิ น
กตี น จิตตี น จุตตี น อุปฺปตฺตี
อุปฺปตฺติจฺจํ อุปฺปวตฺตํ อนารมฺมเมว ตํ
เอเสวนฺโต ทุกฺขสฺสาติ ฯ

นิพพาน มีชื่อตรงกันข้ามไปเสียทุกอย่าง

ภิกษุ ท.! “สิ่ง” สิ่งนั้นมีอยู่, เป็นสิ่งซึ่งในนั้น ไม่มีดิน ไม่มีน้ำ ไม่มีไฟ ไม่มีลม, ไม่ใช่อากาศาสนัญ-
จายตนะ ไม่ใช่วิญญาณัญจายตนะ ไม่ใช่อาภิญญัญ-
ญาตนะ ไม่ใช่เนวสัญญานาสัญญาตนะ, ไม่ใช่โลกนี้
ไม่ใช่โลกอื่น, ไม่ใช่ดวงจันทร์ หรือดวงอาทิตย์ทั้งสอง
อย่าง.

ภิกษุ ท.! ในกรณีอื่นเดียวกับ “สิ่ง” สิ่งนั้น
เราไม่กล่าวว่ามีกรรมมา, ไม่กล่าวว่ามีกรรมไป, ไม่กล่าว
ว่ามีกรรมหยุด, ไม่กล่าวว่ามีกรรมจตุติ, ไม่กล่าวว่ามีกรรม
เกิดขึ้น. สิ่งนั้นมีได้ตั้งอยู่, สิ่งนั้นมีได้เป็นไป และ
สิ่งนั้นมีใช่อารมณฺ์; นั่นแหละคือ ที่สุดแห่งทุกข์ ละ.

สุดยอดของความถูกต้อง คือ นิพพาน

ขอแสดงความยินดี ที่ได้มาพบกัน แม้จะโดยบังเอิญ
ในลักษณะอย่างนี้, ขอแสดงความยินดี ในข้อที่ว่า เราจะได้
ช่วยกันให้มีธรรมะ ให้เข้าถึงธรรมะ หรือว่าดับทุกข์ได้
มากขึ้น ๆ.

ความถูกต้องเป็นสิ่งสูงสุด

การที่จะดับทุกข์ได้นั้น มันต้องมีหลักสำคัญ ให้
กำหนดชัดเจกลงไปได้อย่างหนึ่งว่า มีความถูกต้อง; ช่วย
จำคำพูดเพียงคำเดียวว่า มีความถูกต้อง. ถ้ามีความถูกต้อง

แล้วก็ไม่ต้องกลัว ความถูกต้องเป็นพระพุทธโดยแท้จริง
 ความถูกต้องเป็นพระธรรมโดยแท้จริง ความถูกต้องเป็น
 พระสงฆ์โดยแท้จริง เอาทั้งสามพระมารวมอยู่ที่คำว่า ธรรมะ
 พระธรรม, ธรรมะเป็นค่ากลางที่สุด เป็นธรรมะก็เป็นความ
 ถูกต้อง มีธรรมะก็คือมีความถูกต้อง.

ขอให้มองเห็น ขอให้เข้าใจ ขอให้รู้จัก ความถูกต้อง
 ว่าเป็นสิ่งสูงสุด สูงสุดกว่าสิ่งใด สูงสุดกว่า พระพุทธ พระ
 ธรรม พระสงฆ์รวมกัน ก็เรียกว่าความถูกต้อง ความถูกต้อง.
 แต่ฟังดูแล้วมันก็คล้ายกับว่า ยังไม่รู้ว่าอะไร ไม่รู้ว่าจะต้อง
 ที่ตรงไหน; ในที่นี้ก็ขอให้รู้ว่า ถ้ามีความถูกต้องแล้ว
 มันก็หมดทุกข์ดับทุกข์ หมดทุกข์ดับทุกข์ หมดทุกข์
 ดับทุกข์เรื่อยไปๆ จนถึงพระนิพพาน ถูกต้องเล็กน้อย
 เรื่อยไปๆๆ จนถึงปรากฏว่า มีนิพพาน บรรลุนิพพาน.

เดี๋ยวนี้ โลกมันไม่มีความถูกต้อง มันยังไม่มีความถูก
 ต้อง ทางเศรษฐกิจก็ยังไม่ถูกต้อง, ทางการเมืองก็ยังไม่ถูกต้อง,
 แม้แต่ทางศีลธรรมเล็กๆ น้อยๆ มันก็พลอยไม่ถูกต้องไปเสีย
 หมก เพราะว่าคนมันเห็นแก่ตัว มีความเห็นแก่ตัวเป็นเจ้า

เรือน; เห็นแก่ตัวเป็นเจ้าเรือน มันก็เต็มไปด้วยโลภะ โทสะ
โมหะ หากความถูกต้องไม่ได้.

ดูให้ดีมันมีแต่ปัญหา ปัญหาเศรษฐกิจ ทางเศรษฐกิจ
หากความปกติไม่ได้, ทางการเมืองก็ยุ่งเหมือนกับยุ่งที่กัน ทาง
สังคมก็สังคมกันไม่ได้ สังคมกันให้ปกติให้เรียบร้อย ให้ถูกต้อง
ไม่ได้; มันก็หมด มันมีความไม่ถูกต้องเป็นเจ้าเรือนไปเสีย
หมด แม้แต่ลูกเล็กเด็กแดง ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ ทั้งผู้หญิงทั้งผู้ชาย
มันไม่มีความถูกต้อง.

ฉะนั้นขอให้ภาวนาหากความถูกต้อง ให้ศึกษาความ
ถูกต้อง ให้ปฏิบัติความถูกต้อง ให้ได้รับผลเป็นความถูก
ต้อง; มีความถูกต้องโดยสมบูรณ์แล้ว จะไม่มีปัญหาอะไรๆ
โดยประการทั้งปวง ถ้ามันมีความถูกต้อง.

สัมมัตตะ ๑๐ คือสังสัคคตสัทธสูงสุด

นี่ขอให้จำคำว่า ความถูกต้อง ความถูกต้อง และ
ถ้าจำเป็นภาษาบาลี ก็จำคำว่า สัมมัตตะ มันค่อนข้างจะจำยาก
เพราะไม่ค่อยเคยได้ยินคำว่า สัมมัตตะ ฟังดูก็เป็นเสียงแขกอยู่;

สัมมัตตะเป็นบาลี ถ้าเป็นภาษาไทยก็เรียกว่า ความถูกต้อง ประกอบอยู่ด้วยคำว่า สัมมา สัมมัตตะ สัมมาตะตา สัมมาตา สัมมาตะตา เรียกสั้น ๆ ว่า สัมมัตตะ.

ช่วยจำคำนี้เถียวนี้ ว่า สัมมัตตะ ความถูกต้อง ; เมื่อถูกต้องอย่างครบถ้วนแล้ว มันก็เป็นความถูกต้อง ๑๐ อย่าง ถ้าไม่ถูกต้องก็คือ มิฉฉัตตะ คือความผิดพลาดหมด, ถ้า สัมมัตตะ สัมมัตตะ ก็เป็นความถูกต้องหมด ประกอบอยู่ด้วย คำว่า สัมมา ๆ ๆ ๆ. ท่านทั้งหลายก็เคยได้ยินคำว่า สัมมา ๆ ๆ ทุกคนแล้ว ถ้าเอ่ยว่า สัมมา สัมมา ก็แปลว่า ความถูกต้อง หรือ จะแปลว่าชอบ ชอบอะไรก็ได้; แต่อาตมาอยากใช้ภาษาไทย ว่า ความถูกต้อง เป็นสัมมา สัมมา ๑๐ ประการ :

สัมมาทิฏฐิ	ถูกต้องทางความคิดเห็น,
สัมมาสังกัปปิ	ถูกต้องทางความปรารถนาที่จะได้ที่จะเอา,
สัมมาวาจา	ถูกต้องทางการพูดจา,
สัมมากัมมันโต	ถูกต้องทางการกระทำ,
สัมมาอาชีโว	ถูกต้องทางการเลี้ยงชีวิต,
สัมมาวายาโม	ถูกต้องทางความพากเพียรพยายาม,

สัมมาสติ	ถูกต้องทางสติสัมปชัญญะ,
สัมมาสมาธิ	ถูกต้องทางความเป็นสมาธิ,
สัมมาญาณะ	ถูกต้องทางความรู้,
สัมมาวิมุตติ	ถูกต้องทางความหลุดพ้น.

นี่มันเป็นแก่นทั้งนั้น เป็นแก่นทั้งนั้น เป็นหัวข้อที่สำคัญๆ ทั้งนั้น; ช่วยจำไว้ด้วย ช่วยจำไว้ให้ดี หรือยังจำไม่ได้ก็อุทิศส่าห์ไปเขียน ไปท่อง ไปคัด ไปลอก ให้ได้ความถูกต้องว่า สัมมาๆๆ รวมกันหมดก็เป็น ๑๐ ประการ : สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปो สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัมมาญาณะ สัมมาวิมุตติ.

นี่หลักรวบรวมของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้แบบนี้ว่า สัมมัตตะ ๑๐; ช่วยให้ความสนใจเป็นพิเศษ แล้วมันก็จะค่อยๆ รู้ ค่อยๆ เข้าใจ แล้วก็จะค่อยๆ ปฏิบัติได้ ปฏิบัติได้ ปฏิบัติถึง ขึ้นมาตามลำดับ.

ที่จริงบางคนก็พอจะรู้อยู่แล้วว่า สัมมาๆ สัมมาอะไรบ้าง แต่ขอให้ชัดเจนลงไปว่า สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปो สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ

สัมมาสมาธิ สัมมาญาณะ สัมมาวิมุตติ ไม่มีอะไรที่ไหนจะมาก
 ไปกว่านี้ได้ มันเป็นทั้งหมด. โดยทาง ปริยัติ ก็ให้รู้อย่างนี้
 โดยทาง ปฏิบัติ ก็ให้ปฏิบัติได้อย่างนี้ โดยทาง ปฏิเวธ ก็ให้
 บรรลุวิปัสสนา บรรลุทักขะอย่างนี้ ให้มันถูกต้องทั้งโดย
 พญัญชนะ โดยอรรถะ และโดยหน้าที่.

อาตมาขอยืนยันแล้วยืนยันอีก ยืนยันตั้งสิบครั้ง ร้อย
 ครั้ง พันครั้ง หมื่นครั้ง แสนครั้ง ล้านครั้ง ว่าความถูกต้อง
 ความถูกต้อง ความถูกต้อง เป็นลมหายใจเข้าออกอยู่ด้วยความ
 ถูกต้อง. กิจคุณเองก็พอจะเห็นได้ว่า ถ้ามันมีความถูกต้องแล้ว
 มันไม่มีปัญหาอะไร, มันไม่เกิดทุกข์อะไร, มันไม่เกิดความ
 ผิดพลาดอะไร, ไม่เกิดกระทบกระทั่งอะไร, ไม่เกิดอุบัติเหตุใดๆ
 มันมีแต่ความถูกต้อง มีอานิสงส์เป็นความเยือกเย็นและเป็น
 ประโยชน์.

จำผลของมันไว้สัก ๒ คำสั้นๆ ว่า เยือกเย็นเป็นสุข
 สงบเย็นๆ เยือกเย็น น้อย่างหนึ่ง แล้วก็ประโยชน์ เป็น
 ประโยชน์แก่ทุกคน น้อย่างหนึ่ง มีความเยือกเย็นและมีความ
 เป็นประโยชน์ อยู่ในความถูกต้อง.

ขอให้รู้จักความถูกต้องว่า บรรดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุด ศักดิ์สิทธิ์สูงสุด ศักดิ์สิทธิ์อะไรเท่าไร ที่ไหนก็ตาม ไม่มากไปกว่า ความถูกต้องของพระธรรม แม้จะเป็นความถูกต้องทางเวทมนต์คาถา ศักดิ์สิทธิ์ทางเวทมนต์คาถา, ถูกต้องทางพระเป็นเจ้า พระเป็นเจ้าที่ร้อยก็พันองค์ก็ตาม ก็ไม่ศักดิ์สิทธิ์ไม่สูงสุดเท่ากับความถูกต้องของพระธรรม; ความถูกต้องของพระธรรม ก็คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปิ สัมมาวาจา ฯลฯ ถึงที่กล่าวแล้วว่า มีอยู่ ๑๐ ประการ.

ขอให้ช่วยกันย้า ขอให้ช่วยกันทำความเข้าใจ ย้าแล้ว ย้าอีก ย้าแล้วย้าเล่า ไปประพฤติปฏิบัติอยู่ให้ได้ทุก ๆ ลมหายใจ เข้าออก มีความถูกต้องนี้เป็นสิ่งสูงสุด เรียกว่าเป็นอารมณ์ เพื่อที่จะให้ได้ ให้ถึง. คำว่า อารมณ์ นี้แปลว่า สิ่งที่เรามุ่งหมาย มุ่งหมายอยู่ มุ่งหมายไว้ว่าจะได้จะถึง, ให้มีความถูกต้องเป็นอารมณ์. ลูกเด็ก ๆ ก็อุทิศส่ำส่ำเรียนให้มีความถูกต้อง ไปแต่ทางเบื้องต้น จนกระทั่งท่ามกลาง จนกระทั่งเบื้องปลาย ถูกต้อง, ผู้ใหญ่ทั้งหญิงทั้งชายก็ให้มีความถูกต้อง มีความถูกต้องเป็นอารมณ์ ก็คือที่มุ่งหมาย; อารมณ์ในที่นี้คือมุ่งหมาย แล้วก็ถูกต้องไป ถูกต้องไปด้วยความมุ่งหมาย จะให้มันถูกต้อง พอถูกต้องแล้วมันก็ถึงที่สุด.

พระนิพพานไม่มีอารมณ์

ถ้าเมื่อถึงที่สุดจริงๆ แล้ว มันไม่เป็นอารมณ์ ไม่ใช่อารมณ์, พระนิพพานมิใช่อารมณ์ พระนิพพานไม่มีอารมณ์ พระนิพพานไม่เป็นอารมณ์, นี่เป็นคำสูงสุดอยู่ที่นั่น. เมื่อมันถูกต้องถึงที่สุด เป็นพระนิพพานแล้ว มันก็เลยเหนืออารมณ์ เหนืออารมณ์ อารมณ์อย่างว่า รูป เสียง กลิ่น รส โสภณรูปพะ ธัมมารมณ์มันก็ไม่มี, อารมณ์ที่รู้สึกทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ มันก็ไม่มี นี่มันเรียกว่าไม่มีอารมณ์.

พูดกันง่าย ๆ ตรง ๆ ก็ว่า จิตเกลี้ยงไม่มีอารมณ์, ขอใช้คำธรรมคา ๆ สามัญว่า เกลี้ยงจนไม่มีอารมณ์ จิตเกลี้ยงไม่มีอารมณ์; ถ้ายังมีอารมณ์ ก็คือ มีความรู้สึกอยู่ในจิตอย่างใดอย่างหนึ่ง จะรู้โดยทางอายตนะ. เพราะมีอายตนะที่ควบคุมไม่ได้ มันก็มีอารมณ์ แล้วมันก็ใช้อายตนะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั้นแหละ แล้วก็ออกมาเป็นผลทางอายตนะ ว่าเป็นรูป เป็นเสียง เป็นกลิ่น เป็นรส เป็นโสภณรูปพะ เป็นธัมมารมณ์ นั้นเรียกว่ามันมีอารมณ์.

พระนิพพานไม่มีอารมณ์ เมื่อถึงพระนิพพานแล้ว ไม่มีอารมณ์ ไม่มีอารมณ์ที่จะหมายความอย่างนั้น ไม่มีอารมณ์ที่จะหมายความอย่างนี้, ไม่มีอารมณ์ที่จะต้องการว่าอะไร ต้องการอย่างไร ไม่มีอารมณ์. ยึดหลักภาษาบาลีหน่อยหนึ่งก็ได้ว่า ความหมายของพระนิพพานโดยแท้จริงนั้น มันมีว่า *อปฺปติฏฺฐิ มิได้ตั้งอยู่, อปฺปวตฺต มิได้เป็นไป, อนารมฺมณิ ไม่มีอารมณ์* ๓ คำนี้สูงสุดๆ คือพระนิพพาน *อปฺปติฏฺฐิ มิได้ตั้งอยู่, อปฺปวตฺต มิได้เป็นไป, อนารมฺมณิ มิใช่อารมณ์ ไม่เป็นอารมณ์ ไม่มีอารมณ์.*

อยากจะขอให้ฝึกง่ายๆ ซ้อมง่ายๆ ทำความเข้าใจกัน ง่ายๆ ว่า พอเราอนหลับตื่นขึ้นมา ตื่นเช้าขึ้นมาที่คันหน้อยสิ ทำหน้าที่คันหน้อยว่า *มันมีอารมณ์อะไรเหลืออยู่* มีอารมณ์อะไรเหลืออยู่; ถ้ามันมีอารมณ์อะไรเหลืออยู่ นั่นก็เรียกว่า มีอารมณ์ ไม่ใช่พระนิพพาน เพราะมันมีอารมณ์ ถ้าพระนิพพาน มันไม่มีอารมณ์.

ที่จะพูดกันง่ายๆ เต็มๆ ชาวบ้านธรรมดา หญิงชาย ธรรมดา คำว่าอารมณ์นี้ ขอยกตัวอย่างสัก ๑๐ ตัวอย่าง :

อารมณ์รัก ก็รู้จักกันดี, อารมณ์โกรธ ก็รู้จักกันดี, อารมณ์
เกลียด, อารมณ์กลัว, อารมณ์ตื่นเต้น, อารมณ์วิตกกังวล,
อารมณ์อาลัยอาวรณ์, อารมณ์อิจฉาริษยา, อารมณ์หวง,
อารมณ์หึง.

นึกตัวอย่างไว้ ๑๐ อย่างนี้ มันก็เกินพอแล้ว รัก
โกรธ เกลียด กลัว ตื่นเต้น วิตกกังวล อาลัยอาวรณ์ อิจฉาริษยา
หวง หึง เพื่อจะได้สังเกตไว้เป็นตัวอย่าง ว่ามันมีไหม? พอ
ตื่นนอนขึ้นมาทุกวัน ๆ แต่ละวัน ๆ มันมีอารมณ์นี้เหลืออยู่ไหม?
นี่ก็คือมีอารมณ์ ที่เรียกว่าอารมณ์ค้างหรืออารมณ์อะไรก็ตาม
เหลืออยู่ เป็นความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว
ความตื่นเต้น ความวิตกกังวล ความอาลัยอาวรณ์ ความอิจฉา
ริษยา ความหวง ความหึง เป็นบททดสอบง่าย ๆ สำหรับผู้ที่จะ
ปฏิบัติธรรมง่าย ๆ.

เป็นคนธรรมดาสามัญ จะปฏิบัติธรรมกันง่าย ๆ ก็ขอ
ให้ซุ่มดู มันเหลืออยู่ไหม? มันมีอยู่ไหม? พอตื่นนอนขึ้น
มาก็รีบหาเลย มีอารมณ์อะไร? ถามมันว่ามีอารมณ์อะไรเหลือ
อยู่ ถ้าอย่างนั้นมันเหลืออยู่ ก็คือมีอารมณ์ ก็เรียกว่ามันก็ยัง

ต้องมีความทุกข์ เพราะมันยังมีอารมณ์ ไม่ใช่นิพพาน ถ้ามันเป็นพระนิพพานมันไม่มีอารมณ์ มันเป็นที่สุดแห่งความทุกข์.

ขอให้จำกันด้วยตัวอย่างง่ายๆ ว่า เด็กก็ตี ผู้ใหญ่ก็ตีหนุ่มสาวก็ตี ผู้ใหญ่แก่เฒ่าก็ตี ว่ามันมีอารมณ์ใหม่? อารมณ์อะไรเหลืออยู่? ตื่นนอนขึ้นมามีอาการอะไรบ้าง? กั้นมันด้วยข้อสอบอย่างนี้ ข้อสอบว่า มีอารมณ์รักไหม? โกรธไหม? เกลียตไหม? กลัวไหม? ตื่นเต้นไหม? วิตกกังวลไหม? อาลัยอาวรณ์ไหม? อิจฉาริษยาไหม? หวงไหม? หึงไหม?

นี่ขอให้ทดสอบ ให้ทดลองเดอะ มันเป็นเรื่องที่มีประโยชน์ที่สุด เพราะถ้ามันไม่มีอารมณ์อะไรแล้ว มันเป็นพระนิพพาน : มิได้ตั้งอยู่ มิได้มีความรู้สึกเป็นการตั้งอยู่, มิได้เป็นไป ไม่มีความรู้สึกว่าเป็นไป และ *อนารมฺมณิ เหว* ไม่มีอารมณ์ ไม่ใช่อารมณ์.

ถ้าเป็นวิทยาศาสตร์ของพวกนักศึกษ ของพวกฝรั่ง มั่งค้ำ มันก็ไปได้เพียงว่า ไม่มีอารมณ์บวก ไม่มีอารมณ์ลบ นั่นแหละหมดแล้ว ถ้าไม่มีอารมณ์บวกอารมณ์ลบ; แต่

ว่ามันยังมีมากกว่านั้น ไม่มีอารมณ์ที่เป็นผู้ทำหรือผู้ถูกกระทำ นี่สูงสุดละเอียดลอบที่สุด สูงที่สุด. ถ้าว่าไปได้จนถึงว่าไม่มีอารมณ์แห่งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ นั้นมันหมด เป็นพระนิพพานแท้จริง; ยังเป็นบวกเป็นลบ มันก็กลับไปกลับมา เป็นสังขารปรุงแต่งอยู่นั้นแหละ ถ้ามันไม่มีความรู้สึกเป็นการกระทำ เป็นผู้กระทำ เป็นตัวผู้กระทำ หรือตัวผู้ถูกกระทำ; นี่มันไม่มีอารมณ์อะไรเลย.

นี่เราพยายามสอนพวกฝรั่งชั้นสูงสุด ให้เข้าใจคำเหล่านี้ ถ้ามันยังเป็นบวกเป็นลบ เป็นสสารเป็นพลังงานอยู่ ก็เป็นคู่ สสารกับพลังงาน ก็เท่ากับ นามรูป บวกลบ นี้ก็เท่ากับ ดิษฐ์ บวกร้อลบ ก็หรือชั่ว; ต้องไม่มีความรู้สึกที่เป็นตัวผู้กระทำ หรือตัวผู้ถูกกระทำ ถ้าอย่างนี้ไม่เป็นบวกไม่เป็นลบ ไม่เป็นดีไม่เป็นชั่ว อยู่เหนือดีเหนือชั่ว.

ถ้าจะสอนให้ละเอียดลอบ จนไม่มีอารมณ์อะไรเหลือกันจริงๆ นั้น มันก็ยืดยาวหน่อยนะ ถ้าทบทวนได้ก็ดี คือว่า เหาบทพระบาลีเป็นหลัก ที่ว่า อตฺถิ ภิกฺขเว ตทายตํ อายตนะ นนํมียูํ สิ่งนั้นมียูํ ตัวสิ่งนั้นคือ พระนิพพานนั้นมียู.

แล้วก็ มิใช่ปฐวี มิใช่อาโป มิใช่เตโช มิใช่วาโย
 สิ่งนี้มีชื่อธาตุสี่; มิใช่ปฐวี มิใช่ธาตุดิน หมายความว่า
 มันไม่มีสิ่งที่เป็นการกินเนื้อที่ ที่เป็นธาตุดิน, น อาโป ไม่ใช่
 ธาตุที่เกาะกุม เกาะกุมให้ตั้งอยู่ได้ เช่น น้ำนี้มันเกาะกุม เมื่อ
 ทรายมันเปียกน้ำมันเกาะกุมน้ำ หรือว่าตัวน้ำเอง ถ้าว่าไปผ่าเข้า
 มันกลับติดกันอีก เรียกว่า เกาะกุม นี้ไม่มีธาตุเป็นธรรมชาติ
 แห่งการเกาะกุม, มิใช่ธาตุเตโช มิใช่เป็นธาตุแห่งการเผา
 ไหม้ เผาไหม้ไปเลย, มิใช่วาโย มิใช่เป็นธาตุที่ทำให้เคลื่อน
 ไหวเลื่อนลอย; ถ้าอย่างนี้เป็นอันว่า ไม่มีธาตุทั้งสี่ อยยตนะนั้น
 คือ พระนิพพาน ไม่มีธาตุทั้งสี่.

และสื่อนั้นยังอธิบายออกไปว่า มิใช่อาภาสอันญายา-
 ยตนะ มิใช่วิญญาณัญญายตนะ มิใช่อาภิญญัญญายตนะ
 มิใช่เนวสัญญานาสัญญายตนะ : มิใช่อาภาสอันญายตนะ
 ก็คือ มิใช่ธาตุอากาศมีอยู่ในที่ทั่วไป, มิใช่วิญญาณัญญายตนะ
 มิใช่ธาตุวิญญาณ, มิใช่อาภิญญัญญายตนะ มิใช่ธาตุแห่งความ
 ไม่มีอะไร ความไม่มีอะไรนี้ก็จัดเป็นธาตุเหมือนกัน ก็มีธาตุ

อันนี้ พระนิพพานมิใช่ธาตุอันนี้, เนวสัจญานาตัจญายตนะ
จะเป็นธาตุแห่งความรู้สึกตัวอยู่ที่ไม่ใช่ ไม่รู้สึกตัวอยู่ที่ไม่ใช่
นี้เรียกว่า เนวสัจญานาตัจญายตนะ นี้มันเข้ามาอีก ๔ แล้ว
มันเป็น ๘ แล้วนะ.

แล้วที่นั่นมันที่ว่า นาย โลก น ปรโลก น อุโลก
จนทิมสุรียา มิใช่โลกนี้ มิใช่โลกอื่น มิใช่ระหว่างแห่งโลก
คือทั้งสองอย่าง มิใช่ระหว่างแห่งโลก จะเอาเป็นโลกนี้ หรือ
เป็นโลกอื่นก็ตาม ก็มีโลกที่เป็นมีระหว่างแห่งโลก; นี้ก็ได้
อีก ๓ มิใช่โลกนี้ มิใช่โลกอื่น มิใช่ระหว่างแห่งโลก.

ที่นี้ก็รวบยอดเป็นคำที่ยากหน่อยนะ แต่ว่าก็ไม่ยาก
เกินไป ตมหิ ภิกขเว เนว อาคดี วาทามิ น คดี น จิตี น จุติ
น อุปฺปตฺติ : อายตนะนั้น เรามิได้กล่าวว่าเป็นการมา, และ
มิได้กล่าวว่าเป็นการไป, และมิได้กล่าวว่าเป็นการถึง, มิได้
กล่าวว่าเป็นการตั้งอยู่, มิได้กล่าวว่าเป็นการจุติ คือเคลื่อนไป
มิได้กล่าวเป็นอุปฺติ คือเกิดขึ้นมาใหม่, มิใช่การมา มิใช่
การไป มิใช่การถึง มิใช่การตั้งอยู่ มิใช่การจุติ มิใช่การ
อุปฺติ.

มันละเอียดที่สุด มันก็เข้าใจยาก แต่ว่าถ้าเข้าใจ
 ได้ก็วิเศษที่สุด เพราะมันรู้เรื่องว่า ในโลกในจักรวาลนี้ มัน
 ก็มีการมา มีการไป มีการถึง มีการตั้งอยู่ มีการจุติ คือเคลื่อน
 ไป มีการอุปบัติ คือเกิดขึ้นมาใหม่ วนเวียนกันอยู่อย่างนี้, นี้
 มันไม่มี.

สรุปสั้นที่สุดก็ตรัสไว้ว่า *อุปฺปตฺติจฺฉิ อุปฺปวตฺตติ*
อนารมฺมณฺนิ มิได้เป็นการตั้งอยู่ มิได้เป็นการเปลี่ยนไป
แล้วก็มิใช่อารมณ์ ไม่มีอารมณ์.

มันละเอียดลออยิ่งยวดยากซึ่ง, ว่าอีกทีว่า มิใช่ธาตุดิน
 มิใช่ธาตุน้ำ มิใช่ธาตุไฟ มิใช่ธาตุลม, มิใช่ธาตุอากาศธาตุจาย
 ยณะ มิใช่ธาตุวิญญาณธาตุจายณะ มิใช่ธาตุอากิญจัญญายณะ
 มิใช่ธาตุเนวสญญานาสญญายณะ, แล้วก็มิใช่โลกนี้ มิใช่โลก
 อื่น มิใช่ระหว่างแห่งโลก, แล้วก็มิใช่การมา มิใช่การไป
 มิใช่การถึง มิใช่การตั้งอยู่ มิใช่การจุติ มิใช่การอุปบัติ, แล้ว
 นั้นแหละสรุปว่า *อุปฺปตฺติจฺฉิ มิได้ตั้งอยู่, อุปฺปวตฺตติ มิได้เป็นไป*
อยู่, อนารมฺมณฺนิ มิใช่อารมณ์.

แต่เราเอาคำเดียวพอ คำเดียวพอ สูงสุดอยู่ที่คำว่า
 ไม่มีอารมณ์ ไม่ใช่อารมณ์; ถ้ายังเป็นอารมณ์แล้วก็ยัง
 เป็นสังขาร มีการปรุงแต่ง มีการตั้งอยู่ ก็มีการเกิดการกับ
 การเปลี่ยนไปตามเรื่อง แต่ที่มันไม่มีอารมณ์อะไรเสียเลย มัน
 ก็ไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย ที่จะให้มาตั้งอยู่ หรือมาเปลี่ยนไป ไม่มี
 อารมณ์.

นี่เรื่องของพระนิพพานสูงสุด ไม่มีอะไรสูงสุดไปกว่า
 นี้ ถ้าจำได้และเข้าใจได้ ก็จะประเสริฐวิเศษที่สุด เพียงแต่
 ๓ คำว่า *อปฺปติฏฺฐจํ มิได้ตั้งอยู่, อปฺปวตฺตํ มิได้เป็นไป,*
อนารมฺมณํ มิใช่อารมณ์; จำไม่ไหวเหลือแต่คำๆ เดียวว่า
 ไม่มีอารมณ์ ไม่ใช่อารมณ์ ก็ได้.

พอตื่นนอนขึ้นมาสังเกตดูจิตใจ มีอารมณ์อะไรไหม?
 เวลาไหนก็ตามพอเรานึกได้ขึ้นมา ก็ มีอารมณ์ไหม? มีอารมณ์
 อะไรไหม? คอยหาอยู่อย่างนี้ จนกระทั่งว่ามันไม่มีอารมณ์
 หาไม่พบอารมณ์ นั่นแหละจะไม่มีความทุกข์.

พระพุทธเจ้าก็ตรัสสรุปรวบย่อว่า เอโสวณฺโต
 ทุกฺขสฺส นั่นแหละคือที่สุดจบแห่งความทุกข์ สิ้นสุด

แห่งความทุกข์ ไม่มีความทุกข์เหลืออยู่อีกต่อไป เป็นพระ
นิพพาน; พระนิพพานมิใช่อารมณ์.

แต่เดี๋ยวนี้อะไรยังไม่บรรลุนิพพาน มันยังเป็น
กณธรรมคาสามัญอยู่ มันก็ต้องมีอารมณ์ มีอะไรเป็นอารมณ์;
อารมณ์ คือ สิ่งที่เราจะเอา. ถ้าว่าจะมี *ทาน ศีล ภาวนา*
บุญกุศล อะไรต่างๆ เป็นอารมณ์ ก็หมายความว่ามุ่งจะเอา
อารมณ์นั้น หรือว่าคนที่เขื่อนักธรรมะแท้ๆ มันก็จะมี *ธรรมะ*
๘๘,๐๐๐ ธรรมขันธ์ เป็นอารมณ์; เรายังไม่เอา เราขอให้
ไม่มีอารมณ์ ขอเลิกอารมณ์, ในที่สุดก็น้อมมาหาพระนิพพาน
ซึ่งมิใช่อารมณ์.

นี่สูงสุดแล้ว ไม่มีอะไรจะพูดอีกแล้ว หมกเรื่อง
หมกคำพูดแล้วว่า ถ้าไม่มีอารมณ์ ถ้าจิตไม่มีอารมณ์ จิตเกิดขึ้น
ไม่มีอารมณ์ แล้วก็ไม่มีความทุกข์เลย ไม่มีปัญหาใดๆ ทั้งสิ้น
ปัญหาเกิด แก่ เจ็บ ตาย ปัญหากิเลส ปัญหาความทุกข์ทั้งหลาย
เป็นเรื่องกรรมเรื่องวิบาก เรื่องอะไรมันไม่มี ไม่มีเพราะว่ามัน
ไม่มีอารมณ์.

เขาละเป็นอันว่า ได้ปฏิสันถารท่านทั้งหลายผู้มานี้
 ท่านทั้งหลายมา อาตมาเป็นผู้ปฏิสันถาร ปฏิสันถารด้วยเรื่อง
 ของพระนิพพาน สูงสุด ไม่มีอารมณ์ จบลงด้วยคำว่า ไม่มี
 ปัญหาอะไรเหลืออยู่. ปัญหาหมายความว่า สิ่งที่มีมันต้อง
 สะสางต้องแก้ไข ต้องลำบากต้องยุ่งยาก นั่นคือปัญหา ไม่มี
 ปัญหาอะไรเหลืออยู่ เพราะว่าเกี่ยวพันมันเป็นพระนิพพาน มัน
 ไม่มีอารมณ์

นี่ถ้าเข้าใจข้อความเหล่านี้ไว้ จะประเสริฐที่สุด จะ
 วิเศษที่สุด จะสูงสุด ไม่มีอะไรสูงยิ่งกว่า ทั้งแต่ความทุกข์จน
 ถึงพระนิพพาน ตั้งต้นด้วยความทุกข์ ใจเขลาจมดักดานอยู่
 ด้วยความทุกข์ แล้วมันก็สูงขึ้นไป สูงขึ้นไปจนไม่มีอารมณ์
 จนกระทั่งไม่มีอารมณ์ ; นี่ธรรมะนี้สูงสุดแล้ว ไม่มีธรรมะ
 ไหนจะสูงสุดไปกว่านี้แล้ว ให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า ไม่มีอารมณ์.

ขอให้นึกทบทวนใคร่ครวญกันอย่างเล็กๆ ๗ หญิงชาย
 ชาวบ้านธรรมดา ให้ทดสอบว่า พอตื่นนอนขึ้นมารู้สึกว่ามี
 อารมณ์อะไรไหม? มีอารมณ์อะไรไหม? มีอารมณ์อะไรไหม?
 ถ้ามี มันก็มีเท่านั้น มันก็มีความทุกข์ ถ้ามีอารมณ์ก็มีความ

ทุกข์ มีสังขารปรุงแต่ง ก็ต้องมีความทุกข์ ถ้าไม่มีอารมณ์
อะไรเลย นั่นก็จะเป็นพระอรหันต์ นิพพานไปแล้ว นิพพาน
แล้ว ถ้าไม่มีอารมณ์ได้.

นี่มันก็จะมากไปแล้ว มากไปแล้ว คงจะทำได้
แต่ว่าขอให้รู้ไว้ รู้ไว้เพื่อจะให้มันทำได้ ก็จะต้องสอบ
ตัวเองอยู่เสมอ, ให้ได้กว่าสิ่งสูงสุดไว้ในกำมือให้ได้ เพราะว่า
ใครๆ ก็ประมาณไม่ได้ว่า มันโอกาสดีเมื่อไรก็ไม่รู้ โอกาสที่จะ
ได้รู้พระนิพพาน เมื่อไรก็ไม่รู้ ถ้ามันมีมาผ่านมา ก็ขอให้
จับตัวให้ได้. ไม่มีอารมณ์ ความไม่มีอารมณ์ นี่เป็นความ
ถูกต้องถึงที่สุด สูงสุดของความถูกต้อง ความถูกต้องสูงสุดอยู่
ตรงที่จิตไม่มีอารมณ์ และเป็นนิพพานนั่นเอง นิพพานคือไม่มี
อารมณ์.

ไภวฉธรรม คือธรรมทั้งปวง

อาตมามีคำพูดอีกคำหนึ่ง ซึ่งว่าประหลาดที่คนเขา
ไม่ค่อยรู้ เขาก็ไม่ค่อยยอมรับ เพราะว่าคำพูดมันประหลาด
คำว่า เกวลธรรม เป็นบาลีเรียกว่า เกวะละธรรม แปลว่า

ธรรมทั้งสน ธรรมทั้งปวง ธรรมทั้งหมด ถ้าเป็นสันสกฤต ที่เขา
ใช้กันอยู่ในหมู่นักศึกษาสันสกฤต เขาว่า ไกวัลยธรรม.

ไกวัลยะ ก็คือเกวละนั่นเอง, ไกวัลยะก็ได้, เกวละ
ก็ได้ เกวลธรรม คือ ธรรมทั้งปวง ธรรมทั้งหมด ธรรมทั้งสน
ก็คือ พระนิพพาน เหมือนกัน จะเรียกว่า เกวลธรรมก็ได้ แต่
ว่าถ้าพูดไพเราะกว่า ไกวัลยธรรม. ธรรมะนี้เป็น สิ่งเดียว เป็น
ตัวเดียว เป็น อันเดียว, ๕๕๕ มากก็อย่างนี้ กระทั่งดับไป
ดับไป เป็นไกวัลยะอยู่อย่างนั้น เป็นไกวัลยะอยู่อย่างนั้น เป็น
นิรันดรอยู่อย่างนั้น เป็นไกวัลย์ เป็นไกวัลยธรรม.

ในหมู่พวกเรียนสันสกฤต เขาจะพอใจคำๆ นี้มาก
ในหมู่พวกนิกายอื่นของโยคี ฤาษี มุนี ที่มันมีเรื่องนี้ แม้แต่
นิครนธ์ อาชีวก นี้เขาก็ใช้คำนี้กันเหมือนกัน, เขาบูชาคำนี้
เขายกย่องคำนี้กัน แม้ว่าเขาจะไม่ให้ความหมายอย่างเดียวกับ
เรา แต่เขาใช้คำว่า ไกวัลยธรรม ๕๕๕ เหมือนกัน เพราะมัน
หมายถึงนิพพาน. ถ้าเป็นไกวัลยะแล้ว ก็หมดเท่านั้น ไม่มี
เหลือกว่านั้น คือ ไกวัลยะ คือ เกวละ เกวลธรรมะ *ปริสุทฺธิ*
ปริบุญญิ ไปตามแบบของธรรมะ ซึ่งเราก็ใช้สวดกันอยู่เสมอ

แถว *ปริปัญณ์* แถว *สันเชิง* *ปริปัญณ์* *บริบูรณ์* นั้นแหละ
 ไกวัลย์ธรรม, นั้นแหละคือพระนิพพาน นั้นแหละคือความ
 ไม่มีอารมณ์อะไร สูงสุดหมดเท่านั้น.

นี่เรามาพบกันในวันนี้ อาตมาก็ต้อนรับท่านทั้งหลาย
 ผู้เป็นอาคันตุกะ ด้วยสิ่งสูงสุดคือพระนิพพาน ท่านทั้งหลาย
 ก็ต้อนรับอาคันตุกะด้วยเขี้ยวหมาก ด้วยน้ำชากาแฟ ด้วย
 อาหารการกิน ด้วยข้าวสุก ข้าวสวย ข้าวต้ม ต้อนรับกันไป
 ปฏิสันถารกันไป. แต่อาตมานี้ขอปฏิสันถารด้วย *ธรรมะสูงสุด*
ของพระพุทธเจ้า คือ ไกวัลย์ธรรม ไกวัลย์ธรรม คือแถว-
 ธรรม คือธรรมทั้งปวง ธรรมทั้งปวงเรียกว่า แถวธรรม
 หรือ ไกวัลย์ธรรม ก็หมายความว่า ธรรมะทั้งหมด ไม่มีอะไร
 เหลือ ไม่มีอะไรเหลืออยู่ เป็นทั้งหมด; แถวละ คือทั้งหมด
 ได้ธรรมะทั้งหมด ก็คือ รู้ธรรมะทั้งหมด มันก็ไม่มีความทุกข์
 เหลือ. *เอโสวันโต ทุกฺขสฺส* นั้นแหละที่สุดแห่งความทุกข์
 ทั้งคุ่นทั้งหมด ยกคุ่นไปเลยไม่มีอะไรเหลือ เรียกว่า แถวละ
 ไกวัลย์ธรรม

เดี๋ยวมันจะลืมหืมหมด ขอให้ทดสอบด้วยคำพูดเพียง
 คำเดียวว่า มันไม่มีอารมณ์; ถ้ามันไม่มีอารมณ์แล้ว มันจะ

นึกถึงเป็นอันเดียวกันหมด เป็นแถวละ แล้วก็ เป็นอันเดียวกัน
หมด เป็นจิตที่ไม่มีอารมณ์. จะพูดว่าว่าง ก็ว่างถึงที่สุด
ปริมาณบุตรสุดบุตร เป็นความว่าง ประมา และอนุตตระ
คือที่สุดและไม่มีอะไรยิ่งกว่า นั่นแหละคือ ความว่าง.

ถ้าว่างอย่างนั้นได้จริง แล้วคุณเออะตัวความว่างมัน
แบ่งแยกไม่ได้ ตัวความว่างมันแบ่งแยกเป็นอะไรไม่ได้ แบ่ง
แยกเป็นอะไรไม่ได้ มันมีแต่ความว่างตัวเดียว นั่นแหละคือ
แถวละ แถวละ คือตัวเดียว ตัวเดียว อันเดียว. ไกวัลยธรรม
หรือว่า แถวลธรรม ว่างอันเดียว จิตว่างอันเดียว จิตไม่มี
อารมณ์อย่างเดียวกันหมด เป็นจิตเดียวกันหมด เป็นจิตไม่มี
อารมณ์หมด, นี้คือพระนิพพาน.

ไม่ใช่จะอวดคิบบอวดคิอะไรนะ แต่ว่าเห็นว่ามาพบกัน
นาน ๆ ครั้ง ก็ขออธิบายบรรยายสิ่งสูงสุด ๆ ถ้าท่านไม่อาจจะ
ถือเอาได้ ก็ขอให้เอาพอว่าเป็นเครื่องกำหนดจกจำว่า รู้จัก
ความไม่มีอารมณ์. ขอให้รู้จัก ความไม่มีอารมณ์ ความไม่มี
อารมณ์ มิใช่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์, มิใช่
ความรู้สึกที่จะเกิดขึ้น ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

ทางใจ นี้เรียกว่า ไม่มีอารมณ์ *อนารมฺมณิ*, เป็นภาษาบาลี
 กุกกักหน้อยว่า *อนารมฺมณิ* เหว *ไม่มีอารมณ์นั้น*ทีเดียว จะแปล
 ว่าไม่มีอารมณ์ก็ได้ จะแปล มิใช่อารมณ์ก็ได้ ไม่มีอารมณ์ก็ได้
 คือมันไม่มีอารมณ์, *ถ้ามีอารมณ์มันก็กำหนดเอาได้อย่างนั้น*
อย่างนี้ ถ้ามันไม่มีอะไรที่จะกำหนดได้ คือไม่มีอารมณ์.

ถ้าจะว่ายากก็ยากสูงสุด ยากอย่างสูงสุด ไม่มีอะไร
 ยิ่งกว่า แต่ว่ามาเป็นสิ่งที่มีค่าที่สุด ที่เราจะต้องรู้จักเอาไว้
 รู้จักความไม่มีอารมณ์เอาไว้ นั่นแหละเรียกว่า รู้จักพระนิพพาน
 รู้จักพระนิพพาน ให้สมกับที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้เองว่า :

อตถิ ภิกขเว ตทายตนิ อายตนะนั้นมียู่ สิ่งนั้น
 มียู่ มีเพียงเท่านั้นคำพูดนี้, สิ่งนั้นมีใช้ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม,
 มิใช่อากาศสามัญจายตนะ มิใช่วิญญาณัญจายตนะ มิใช่
 อากิญจัญญายตนะ มิใช่เนวสัญญานาสัญญายตนะ, มิใช่
 โลกนี้ มิใช่โลกอื่น มิใช่ระหว่างแห่งโลก, แล้วก็มิใช่
 การมา มิใช่การไป มิใช่การถึง มิใช่การหยุดอยู่ มิใช่
 การจติ มิใช่การเกิดใหม่, *อปฺปติฏฺฐิจิ อปฺปวตฺตํ อนารมฺมณิ.*
 ๓ คำนี้แหละสูงสุด เข้มขันที่สุด เป็นแกนกลางที่สุด *อปฺปติฏฺฐิจิ*

มิได้ตั้งอยู่, อุปวัตต์ มิได้เป็นไป, อนารมมณิ ไม่มีอารมณ์
มิใช่อารมณ์ ไม่เป็นอารมณ์.

อาตมาขอพูดด้วยความจริงใจ ว่านี่หวังดีที่สุด ประสงค์
จะให้ได้รับ สิ่งที่ดีที่สุด ประเสริฐที่สุด สูงสุด จึงได้แสดง
ธรรมในข้อนี้ให้ฟัง คือข้อที่ว่า ไม่มีอารมณ์; แล้วก็จะขอ
เกณฑ์ ขอเกณฑ์ ขอบงคับให้ท่านทั้งหลายประพาศติกระทำ
ให้รู้จักสิ่งที่ มิใช่อารมณ์ อย่างที่กล่าวมาแล้วว่า; พอตื่นนอน
ขึ้นมาใหม่ๆ นี้ก็ อันไหนไม่มีอารมณ์ อันไหนไม่มีอารมณ์
อันไหนนะ อันไหนนะ ไม่มีอารมณ์คืออย่างไร? หรือจะไม่
ได้ตื่นนอนขึ้นมา นี้ อยู่อย่างนี้ก็ค้นหาว่า อันไหนนะที่มิใช่
อารมณ์ อันไหนนะที่ไม่มีอารมณ์ อันไหนที่ไม่มีอารมณ์.
คอยพยายามเถอะ มันจะค่อยๆ พบ ค่อยๆ พบ ค่อยๆ รู้จัก
สิ่งที่มิใช่อารมณ์ และสิ่งนั้นคือ พระนิพพาน พระนิพพานมี
ความหมายอย่างเดียวคือ ไม่มีอารมณ์มิใช่อารมณ์ แล้วก็
เป็นที่สิ้นสุดแห่งความทุกข์ เอโสวนโต ทุกขสฺส เป็นที่
สิ้นสุดแห่งความทุกข์ เอโส เอว อนโต ทุกขสฺส นั่นเป็นที่
สิ้นสุดแห่งความทุกข์นั้นเทียว. นี้ไม่มีอะไรเหนือกว่านี้แล้ว
ไม่มีอะไรมีค่ากว่านี้แล้ว จะให้ใครรวมกันหมด พระพุทธ

พระธรรม พระสงฆ์ รวมกันหมด ก็ไม่มีอะไรมีค่าสูงสุดไปกว่า
พระนิพพาน, นิพพานไม่มีอารมณ์.

แม้จะจำไม่ได้ จะไม่เข้าใจ จะไม่สามารถประพฤติ
ปฏิบัติให้เป็นกิจวัตรได้ ก็ขอให้เอาเป็นตัวอย่างไว้ เป็นตัวอย่าง
ไว้ ตลอดกาลเลยว่าจะหาให้พบว่า อะไรนะไม่มีอารมณ์,
อะไรนะมิใช่อารมณ์, อะไรนะไม่เป็นอารมณ์ อะไรนะมิใช่
อารมณ์? ไกรก็ตาม ผู้หญิงก็ตาม ผู้ชายก็ตาม คนหนุ่มก็ตาม
คนแก่ก็ตาม กอยสอกลส่งให้พบอยู่เสมอว่า *อะไรนะมิใช่
อารมณ์* ให้ไปค้นพบเหมือนที่พระพุทธเจ้าพบว่า *อายตนะนั้น
มิใช่อารมณ์* คือมิใช่ๆ มิใช่ทั้งที่กล่าวมาแล้ว; มิใช่ธาตุทั้งสี่
มิใช่อายตนะทั้งสี่ มิใช่โลกนี้ มิใช่โลกอื่น มิใช่คติทั้งหลาย;
มิใช่คติทั้งหลาย คือมิใช่การมา มิใช่การไป มิใช่การถึง
มิใช่การหยุด มิใช่การจุติ มิใช่การบังเกิด แล้วมิใช่การตั้งอยู่
มิใช่การเป็นไป แล้วก็ไม่มีอารมณ์.

ที่นอนขึ้นมากันหาความไม่มีอารมณ์นี้ให้พบ หรือ
มันจะหลับลงไป ก็ค้นหาให้พบว่า ความไม่มีอารมณ์อยู่ที่ไหน
หรือทำอะไรเป็นไปอยู่ หรือรู้สึกตัวอยู่อย่างนั้นอย่างนั้นอย่าง

โน้น แล้วก็นี่ไม่มีอารมณ์ใช่ไหม? ถ้ามีอารมณ์ ไม่ใช่ ไม่เอา
 ต้องไม่มีอารมณ์ จะมุ่งหมายจกจ่ออยู่แต่ความไม่มีอารมณ์
 อนุกรมมณะัง เอวะ สิ่งนั้นมีใช่อารมณ์โดยแท้.

สรุป

นี่ขอให้สรุปความได้อีกครั้งหนึ่ง ว่าเป็น ความถูกต้อง
 ต้อง ความถูกต้อง ไม่ใช่ความผิดพลาด ไม่ใช่ มิฉัตตะ
 แต่เป็น สัมมัตตะ สัมมัตตะ ความถูกต้อง มันมิใช่มีฉัตตะ
 มิใช่ความผิดพลาด, นี่คือความถูกต้อง ถูกต้องจนกระทั่ง
 จิตไม่มีอารมณ์ ไม่มีอะไรที่จะสูงสุดไปกว่านี้แล้ว. ความถูก
 ต้อง ความถูกต้องนี้ ขอให้มิอยู่ในโลก ขอให้ครอบคลุมไปทั้ง
 โลกทั่วทุกหนทุกแห่ง ให้มีความถูกต้อง ความถูกต้อง.

เกี่ยวนี้ในโลกนี้ มันไม่มีความถูกต้องสักขีเส้นหนึ่ง
 ขอพูดปรามาสอย่างนี้ว่า ไม่มีมีความถูกต้องสักขีเส้นหนึ่ง
 การเศรษฐกิจก็ไม่ถูกต้อง การสังคมก็ไม่ถูกต้อง การเมืองก็ไม่
 ถูกต้อง ความปรารถนาหรือความพยายามใดๆ มันก็ไม่ถูกต้อง
 ไปเสียหมด; ฉะนั้น ขอให้มันมีสัมมัตตะ คือ ความถูกต้อง.

ทบทวนอีกทีหนึ่งว่า สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปไป
 สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ
 สัมมาสมาธิ สัมมาญาณะ สัมมาวิมุตติ; ๑๐ อย่างนี้ ขอคำ
 อธิบายจากท่านผู้รู้ทั้งหลาย ท่านทั้งหลายที่เป็นครูบาอาจารย์
 ให้เข้าใจเรื่องสัมมา สัมมา ๑๐ ประการนี้ แล้วจะรู้จักความ
 ถูกต้องๆ ความถูกต้อง.

ถ้ารู้จักความถูกต้อง ๑๐ ประการนี้ มันจะถูกต้องไป
 หมด ในโลกนี้หรือเหนือโลกก็ตาม จะเป็นความถูกต้องไป
 หมด เรียกว่า ถูกต้องโดยทางร่างกาย ทางร่างกายก็ให้ความ
 ถูกต้อง; ถ้าร่างกายถูกต้องแม้แต่ตาก็ไม่เหม็น น้ำมันพุดแล้ว
 มันหยาบกายนะ ถ้าร่างกายมันมีความถูกต้อง แม้แต่ตอมันก็
 ไม่เหม็น คือมันไม่มีอะไรเป็นพิษเป็นโทษ. แล้ว *ทางจิต*
ก็ถูกต้อง ให้มีแต่ความคิดที่ถูกต้อง, แล้ว *ทางตัวตน* ความ
 รู้สึกเป็นตัวตน ถ้ามันรู้สึกเป็นตัวตน ขอให้เป็นตัวคนที่มัน
 ถูกต้อง, แล้วก็ให้มันรู้ว่า *ความว่างที่ถูกต้อง* ถ้าว่างที่ถูกต้อง
 แล้ว มันไม่มีอารมณ์อะไร ไม่มีอารมณ์อะไร มันจึงจะเป็น
 ความว่างที่ถูกต้อง ว่างที่ถูกต้อง เพราะไม่มีอารมณ์อะไร.

ความถูกต้องที่มาสรุปสั้น ๆ เป็นหลักปฏิบัติง่าย ๆ
ธรรมดาก็ว่า : ความถูกต้องทางร่างกาย ร่างกายถูกต้อง
หมด, ลมหายใจก็ถูกต้อง เนื้อหนังก็ถูกต้อง อากาโร ๓๒ ผม
ขน เล็บ ฟัน หนัง ก็ถูกต้อง.

แล้วก็ ถูกต้องทางจิต ความกิดความนึกอะไร ที่
เกี่ยวกับผิติดูก ชั่วดี มันก็ถูกต้อง ๆ.

แล้วก็ให้มัน ถูกต้องทางตัวตน ถ้าจะมีตัวตน มี
กัณหา อุปาทานใด ๆ ขึ้นมา เมื่อไร ที่ไหน อย่างไร ก็ขอให้
เป็นความถูกต้อง.

เป็นตัวตนที่ถูกต้อง เพื่อให้ถูกต้องของความว่าง
ให้ความว่างมันถูกต้อง เป็นความว่างที่นิรันดร ว่าง ๆ ๆ ๆ ๆ
จนไม่มีอะไรจะว่าง ; มันเป็นความว่างซึ่งไม่มีการเกิดใหม่
ว่างไปโดยไม่ต้องมีการเกิดใหม่ ไม่ต้องมีการเกิดแห่งอะไร
ก็เรียกว่า ความว่างที่ถูกต้อง ชื่อมันยาว *ปรมาณุตตรสุญญตา*
ความว่างอย่างยิ่ง ที่ไม่มีอะไรจะยิ่งกว่า.

พระพุทธเจ้าท่านมี *วิหารธรรม* มีการเป็นอยู่ด้วย
ปรมาณุตตรสุญญตา คือ พระพุทธเจ้าท่านมีชีวิตอยู่ด้วยความ

ว่างอย่างนี้ ความว่างอย่างนี้ ถ้าว่างแล้วมันจะมีอะไร? ถ้ามันว่างเด็ดขาด ว่างสูงสุด จะมีอารมณ์อะไร? มันก็ไม่มีอารมณ์อะไร เพราะฉะนั้นท่านก็อยู่ด้วยความ ว่างสูงสุด ไม่มีอารมณ์อะไร ก็ถูกของท่านแหละ เป็นเรื่องแท้จริงของท่านแล้ว ว่าไม่มีอารมณ์ ไม่มีอารมณ์ ไม่มีอารมณ์อะไร.

ท่านทั้งหลายลองพยายามสังเกตดู สังเกตดู ให้มันรู้จักความไม่มีอารมณ์ นี่จิตของฉันทันเวลานี้หาอารมณ์ไม่พบ; แต่ถ้าจะเอาเป็นการปฏิบัติขั้นต้น ๆ แล้ว เขาวามีอะไรเป็นอารมณ์ เพราะว่าเพื่อจะไปหาสิ่งนั้น ให้มีอารมณ์เป็นทาน เป็นศีล เป็นสมาธิ เป็นปัญญา, ให้มีอารมณ์เป็นพระธรรม ๘๔,๐๐๐ ธรรมขันธ์, ให้มีปริยัติเป็นอารมณ์ ให้มีปฏิบัติเป็นอารมณ์ ให้มีปฏิเวธเป็นอารมณ์ นั่นก็เรียกว่ามันยังมีอารมณ์ เพื่อจะเอาให้ถึง. แต่ถ้าพอถึงเข้าแล้ว สิ่งนั้นไม่มีอารมณ์ สิ่งนั้นมิใช่อารมณ์ หมดสูญสิ้นความเป็นอารมณ์ ไม่มีอารมณ์ นี่ก็ถือเป็นพระนิพพาน.

ขอยุติอย่างทำท่ายอวดดี ว่าไม่มีสิ่งไรสูงสุดไปกว่านี้ ไม่มีอะไรจะสูงสุดไปกว่าพระนิพพาน คือ ความไม่มี

อารมณ์ ถ้าจะให้มันถูกต้อง ถูกต้อง แล้วมันก็ไปตายอยู่ที่นี้
คือความถูกต้องของความไม่มีอารมณ์ เมื่อมีความถูกต้องแล้ว
ก็ไม่มีอารมณ์ ไม่มีอารมณ์.

ขอให้ท่านทั้งหลาย รู้จัก ทำจิตให้เกลี้ยง ทำจิตให้
เกลี้ยง คือไม่มีอารมณ์ ค้ำยันจนทุก ๆ คน แล้วก็จะได้ชื่อว่า
มีพระนิพพานเป็นอารมณ์; แต่พระนิพพานนั้นไม่มีอารมณ์
ฟังดูเหมือนพูดเล่น ให้ทุกคนมีพระนิพพานเป็นอารมณ์ คือ
มุ่งหมายจะได้พระนิพพาน แต่พอถึงพระนิพพานเข้าจริง
พระนิพพานกลับมิใช่อารมณ์เสียอีก นั่นแหละที่สุดแห่งความ
ทุกข์ เอโสวนโต ทุกขสฺส นั่นแหละที่สุดแห่งความทุกข์.

เอาละ ขอให้เข้าใจให้แจ่มแจ้งชัดเจนนว่า วันนี้เราได้
ทำการปฏิสังขาร ปฏิสังขารต้อนรับท่านทั้งหลายด้วยสิ่งสูงสุด
สิ่งสูงสุดคือพระนิพพาน อันไม่มีอารมณ์. ขอให้ สมาทาน
ความไม่มีอารมณ์ ทำความไม่มีอารมณ์ มิใช่อารมณ์นี้ไว้ค้ำ
ยันจนทุกคน แล้วจิตก็บรรลุถึงพระนิพพานในที่สุด ได้โดย
แน่นอน.

ขอยุติการบรรยายด้วยความหวังว่า ทุก ๆ คนจงมีความถูกต้อง ความถูกต้อง สัมมัตตะ ความถูกต้อง. ขอย้ำอีกนิตหนึ่งว่า มีสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปิ สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัมมาญาณะ สัมมาวิมุตติ; อยากรู้เมื่อไรไปตามท่านอาจารย์องค์ไหนก็ต้องรู้เรื่องสัมมา สัมมา ๑๐ ประการนี้

ขอยุติการบรรยาย ขอแสดงความหวังไว้ว่า ท่านทั้งหลายจงเป็นอยู่ด้วยความถูกต้อง ประสบความถูกต้อง เป็นอยู่ด้วยความถูกต้องสูงสุด คือมีพระนิพพานอันไม่มีอารมณ์ด้วยกันจงทุก ๆ คน เทอญ.

พระนิพพาน จอมสมุทร คือที่หมาย
ของแม่น้ำ ทุกสาย ทรงบรรหาร
เป็นที่กว้าง ว่างกิเลส สนิทนาน
ไม่ร้อนร่ำ เผลอลาญ เหมือนต้นทาง

เป็นที่หมาย สายชีพ มารวมสุข
เป็นที่สุด แห่งทุกข์ ความเมสรว่าง
ทุกๆ สาย กลายกลับ เป็น "สิ่งกลาง"
แม้ว่างต่าง แปรลกกัน ชั้นเดิมมา

กระแสน้ำ หรือว่า กระแสน้ำ
พอจะนำ เปรียบกัน กระนั้นหนา
น้ำแควนี้ ครันไหลถึง สมททา
ก็เปลี่ยนจาก น้ำท่า เป็นน้ำเค็ม

Phnom Penh

รายนามผู้บริจาคค่าพิมพ์

สุดท้ายอดของความถูกต้องคือนิพพาน

คุณมานิตย์—คุณเทียนเพ็ญ เจริญกุล	๒,๐๐๐
คุณสันติ—คุณสมพิศ เจริญกุล	๑,๕๐๐
คุณสรรเสริญ—คุณศิริพร เจริญกุล	๑,๕๐๐
คุณจิตติ—คุณพรรณี กุลวานิช	๑,๐๐๐
คุณอาภา—คุณสมสนิท เอี้ยวบำรุง	๑,๐๐๐
คุณสอหวน ทันทิววัฒน์	๑,๐๐๐
คุณกัมก่าย ทันทิววัฒน์	๑,๐๐๐
คุณวัฒนา—คุณปราณี สิมเศรษฐโร	๑,๐๐๐
คุณทวน ยิ่งกัม	๑,๐๐๐
คุณมณี แซ่ซอ	๑,๐๐๐
คุณโอภาส—คุณจินตนา สกคมขำ	๑,๐๐๐
คุณสุชิน—คุณอุ๋นใจ ฉายะบุระกุล	๑,๐๐๐
คุณชายหงวน—คุณแอนนี่ กุลวานิช	๑,๐๐๐
คุณเหลียว แซ่กัน	๕๐๐
พ.ญ. ทวีศิริ วัฒนศิริ	๕๐๐
คุณสุธา—คุณอรวรรณ วงศ์พานิช	๕๐๐
พ.ท.ท. ยรรยง กุลวานิช	๕๐๐
คุณอรรณพ—คุณจันทิภาต์ วงศ์พานิช	๕๐๐
คุณวันดี สิมพิพัฒน์ อุทิศให้บิดา—มารดา	๕๐๐
คุณประภาส—คุณละม่อม ส่งแสงรัตนศิริ อุทิศให้บิดา—มารดา	๕๐๐
คุณมะลิวัลย์ ทิวสกุล อุทิศให้บิดา—มารดา	๕๐๐
คุณเจื่อน ทันภิบาล	๓๐๐
คุณวินิจ ผลโกมล	๓๐๐
คุณนิรันธน์ บุญสูง	๓๐๐

คุณชวี ทิrownอมรวงศ์	๒๐๐
คุณวนิกา กุลวานิช	๒๐๐
คุณอุคม ชันสกุล	๒๐๐
คุณประยูร พกฤษวิวัฒน์	๒๐๐
คุณประภา กุลจรรยาวิวัฒน์	๒๐๐
คุณยุพิน เอกกุล	๑๐๐
คุณเพ็ทหงา จึงสกุล	๑๐๐
คุณวันเพ็ญ สุพรรณพงศ์	๑๐๐
คุณแจ็กกี้ สิมเจริญ	๑๐๐
เงินบำเพ็ญกุศลศพนางนวล เจริญกุล. คุณสุภา เจริญกุล นำส่ง	๕,๐๐๐
คุณประกายจันทร์-คุณอัจฉรา ก้างกันอุทิศให้ น.ส.นิรมล ก้างกัน	๑๑๖
คุณหน้อย ทันติธรรมพิสิทธิ์	๑๐๐
คุณเสกศรี พึ่งศักดิ์	๒๐๐
คุณบุญศรี ศิริกุล	๒๐๐
คุณชุ่มสาย ทันภิบาล	๓๐๐
คุณสุภา เจริญกุล	๑,๔๓๔
คุณบกอี สุขจริง	๑๐๐
คุณวัลพา เอกโสภา	๕๐
คุณอุษา ทันสกุล	๑๐๐
คุณพันธ์มา แพ่งกุล	๑๐๐
คุณสุรีย์ บุญสูง	๕๐๐
คุณวิชัย-คุณแสงจันทร์ สิมสกุล	๑,๐๐๐
คุณหงษ์ แซ่แท้	๕๐๐
คุณอุไร ทันสกุล	๕๐๐
คุณเผ่องใส พันธุ์อำไพ	๓๐๐
คุณวลี สมิธินันท์	๒๐๐
คุณสุพัทรา บุญวิสุทธิ์	๑,๐๐๐

รายชื่อหนังสือ ชุดหมุนล้อ

อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่	อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่	อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่
๑.	พระพุทธคุณค่ากลอน	๔	๒๗.	เมื่อพอใจในหน้าที่ ที่กำลัง		๔๗.	พระพุทธเจ้าที่ท่านยังไม่	
๒.	การศึกษาคืออะไร ?	๑	กระทำ ก็มีสวรรค์อยู่น		รู้จักและอุดมคติของความ			
๓.	การงานคืออะไร ?	๑	ที่นั่นเอง. เมื่อไม่รู้จักตัวเอง		เป็นแพทย์		๒	
๔.	ทรัพย์สินสมบัติคืออะไร ?	๑	ก็ไม่รู้ว่าตนควรจะมีหน้าที่					
๕.	สิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตสำหรับมนุษย์	๑	อะไร	๑	๔๘.	การเห็นพระพุทธเจ้า		
๖.	ปัญหาที่เกิดจากการศึกษา	๒๘.	ความเป็นพระอรหันต์	๑	พระองค์จริง และ			
	ไม่สมบูรณ์แบบ	๑	๒๙.	ธรรมะคุ้มครองโลก	๑	พระพุทธเจ้ามีอยู่ใน		
๗.	ปวราณา และธรรมะ	๑	๓๐.	คุกของชีวิต กับ เสน่ห์		ทุกหนทุกแห่ง	๑	
	ในฐานะสิ่งที่ต้องศึกษา	๑	ของคุก	๑	๔๙.	ชีวิตที่ไม่เสียชาติเกิด	๑	
๘.	ชาติในปฏิจสมุปบาท	๑	๓๑.	กระแสแห่งชีวิตเป็นสิ่งที่		๕๐.	หลักเกณฑ์ที่จะช่วยโลก	
๙.	ทางออกที่ ๓ แห่งยุค	๑	ต้องรู้จัก	๑	ให้รอดอยู่ได้	๑		
	ปัจจุบัน	๑	๓๒.	สิ่งแรกที่จะต้องรู้จักนั้น		๕๑.	เลิกอายุแล้วมาอยู่กับ	
๑๐.	การบวชคืออะไร ?	๑	คือความทุกข์	๑	อติมมยดา	๒		
๑๑.	ศาสนาคืออะไร ?	๑	๓๓.	การหมดความเห็นแก่ตัว		๕๒.	ความไม่เห็นแก่ตัว	
๑๒.	ตัวตนคืออะไร ?	๑	คือหมดทุกข์	๑	และความสุขสามระดับ	๑		
๑๓.	อานาปานสติภาวนา	๑	๓๔.	ชีวิต คือขันธทั้งห้า		๕๓.	อาร์มภกถาของการเลิกอายุ	๑
๑๔.	ธรรมะในฐานะสิ่งที่ต้อง		มิใช่ตัวตน	๑	๕๔.	พระรัตนตรัยนั้นแหละ		
	ศึกษาทั้งชนิดมีตัวตนและ		๓๕.	อติมมยดาภกถา	๒	คือตัวพุทธศาสนา	๑	
	ไม่มีตัวตน	๑	๓๖.	อติมมยดาประยุกต์	๒	๕๕.	ชีวิตที่มีพื้นฐาน และสิ่ง	
๑๕.	คุณพระไม่ตาย	๑	๓๗.	อติมมยดาใช้หย่าอะไร		ที่เป็นพื้นฐานของชีวิต	๑	
๑๖.	คุณพระไม่ตายและ		ได้บ้าง	๒	๕๖.	อริยสังและอติมมยดาภกถา		
	เกิดมาทำไม ?	๑	๓๘.	เด็กจะเป็นผู้สร้างโลก		และ อติมมยดากับธรรม		
๑๗.	ความรักดี	๑	ในอนาคต	๑	จักร	๑		
๑๘.	เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า		๓๙.	คู่มืออานาปานสติภาวนา		๕๗.	อติมมยดาเท่าที่ควรจะรู้จัก	
	"พระเจ้า"	๑	อย่างสมบูรณ์แบบ	๒	กันไว้บ้าง และอติมมยดา			
๑๙.	ครูคือผู้ทำหน้าที่สร้างโลก	๑	๔๐.	การใช้อานาปานสติให้เป็น		ช่วยได้ในทภกรรม	๑	
๒๐.	การทำวัตรตามแบบ		ประโยชน์ในบ้านเรือน	๒	๕๘.	เรื่องที่ต้องรู้ หรือควรรู้	๑	
	โบราณ	๑	๔๑.	บทช่วยจำสำหรับเรื่อง		๕๙.	อิที่ปัจจุบันดาในฐานะหัวใจ	
๒๑.	ประมวลปรมัตถธรรม		อติมมยดา	๑	แห่งพระพุทธศาสนา	๑		
	ที่คณธรรมดาควรทราบ	๑	๔๒.	อติมมยดา กับ สันติภาพ	๑	๖๐.	อติมมยดา	๑
๒๒.	โลกอื่น	๑	๔๓.	พระรัตนตรัย		๖๑.	การสืบอายุพระศาสนา	๑
๒๓.	ความเกิดแห่งทุกข์ และ		ที่ท่านทั้งหลายยังไม่รู้จัก	๒	๖๒.	สุดยอดของความถูกต้อง		
	ความไม่เกิดแห่งทุกข์	๑	๔๔.	การพัฒนาชีวิตโดยพระ-		คือ นิพพาน	๑	
๒๔.	นิวรรณ์	๒	ไตรลักษณ์จัดเป็นอติมมโย	๑	๖๓.	พระคุณของแม่	๑	
๒๕.	วันครู	๑	๔๕.	ปฏิหารีย์แห่งอติมมยดา	๑			
๒๖.	แผ่นดินทองต้องสร้างด้วย		๔๖.	สหายธรรมของอติมมยดา				
	แผ่นดินธรรม	๑	และ อติมมยดากับปัญหา					
			ของมนุษย์ยุคปรมาณู	๑				

สุดยอดของความถูกต้อง คือ นิพพาน

- ความถูกต้องเป็นสิ่งสูงสุด ถ้ามีความถูกต้องถึงที่สุดแล้วก็หมดทุกข์.
- ดังนั้น จึงควรศึกษาความถูกต้อง ปฏิบัติความถูกต้อง ได้รับผลของความถูกต้อง.
- ความถูกต้องของพระธรรม คือ สัมมัตตะ ๑๐ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุด.
- สัมมัตตะ ๑๐ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปไป สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัมมาญาณะ สัมมาวิมุตติ.
- อารมณฺ์ คือ สิ่งที่น่าหมาย ดังนั้น จึงต้องมีความถูกต้องเป็นอารมณฺ์.
- เมื่อถูกต้องถึงที่สุด เป็นพระนิพพานแล้ว จะเหนืออารมณฺ์ คือไม่มีอารมณฺ์ เป็นที่สุดแห่งความทุกข์.
- ตัวอย่างของอารมณฺ์ คือ ความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความดิ้นเต้น ความวิตกกังวล ความอาลัยอาวรณ์ ความอิจฉาริษยา ความหวง ความหึง.
- หมั่นสำรวจดูตัวเองว่า มีอารมณฺ์อะไรไหม? ถ้ายังมีอารมณฺ์ ก็ต้องมี ความทุกข์ ไม่ใช่ นิพพาน: นิพพานมิใช่ อารมณฺ์ ไม่มีอารมณฺ์.
- ต้องมีความถูกต้อง ทางกาย ทางจิต ทางตัวตน ซึ่งให้ผลเป็นความว่าง ที่ถูกต้อง คือพระนิพพาน.
- เกวละ หรือ ไกวัลยะ ก็คือ นิพพาน.